

İLLERİMİZİN DOĞAL NÜFUS ARTIŞ HIZLARI KONUSUNA BİR YAKLAŞIM

On the Population Increase Rates of Turkish Provinces

Dr. Ergin GÜMÜŞ*

ÖZET

Bu çalışmada, 1980-1985 yılları arasında illerimizin aldığı ve verdiği göç miktarları tesbit edilmiş, iller bazında elde edilen net göç miktarları dikkate alınarak, nüfus artış hızı formülünün de yardımı ile sözü edilen beş yıllık dönem içinde ülkemiz illerinin doğal nüfus artış hızları, istatistiki verilerin izin verdiği oranda ortaya konmaya çalışılmıştır.

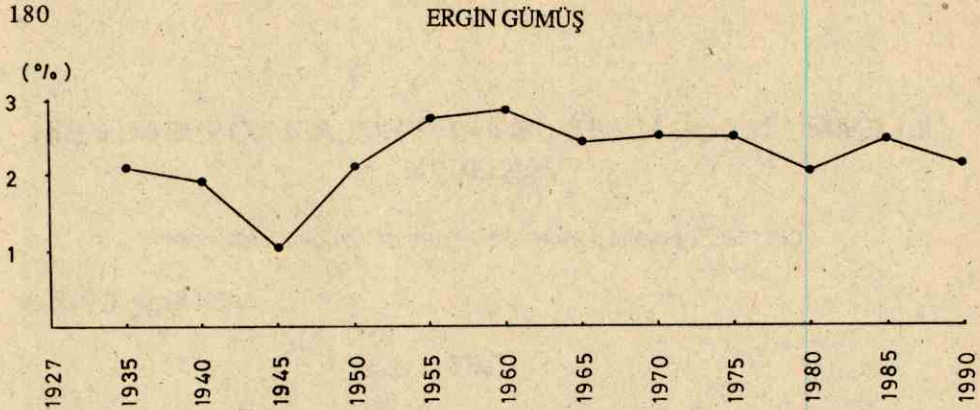
ABSTRACT

This study is on internal migrations in between provinces of Turkey, covering the years 1980-1985. By taking net migrant numbers, increase rates have been calculated as much as the statistical data permitted us, for a five year period by using the formula for population increase rates.

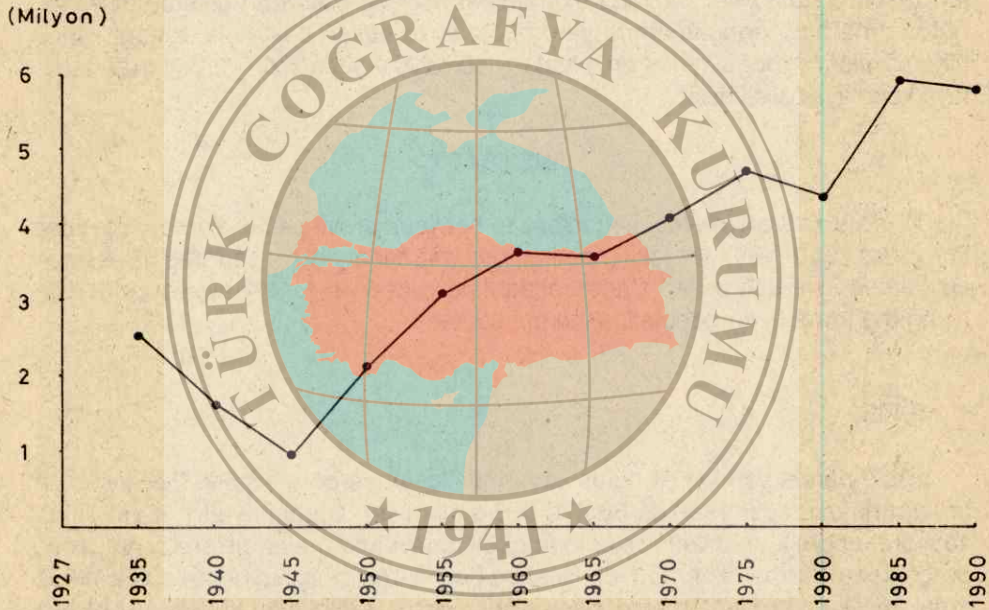
GİRİŞ

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımı neticelerine göre 13 648 270 kişi olan toplam nüfusumuz, 1990'da 56 473 035'e çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyo-ekonomik ve askerî bakımdan güçlenmeyi hedef alan ülkemiz, nüfusunu gerçekten arttırmak zorunda idi. Nitekim bu yıllarda çeşitli uygulamalarla nüfus artışı teşvik edilmiştir. Örneğin, beşten fazla çocuk sahibi olan ailelerden yol vergisi alınmıyor, doğum oranlarının düşmemesi amacı ile çocuk aldırma işlemleri ağır cezalara çarptırılıyordu. Ancak nüfus artışını teşvik edici tüm politikalara karşın, ülkemizin altyapı tesislerinden yoksun oluşu ve II. Dünya Savaşı gibi olumsuz faktörler nedeni ile nüfusumuz uzun süre istenilen düzeyde artmamıştır. Nitekim 1935-1945 yılları arasını kapsayan on yıllık dönem içinde yıllık nüfus artış hızımız % 2'nin altında seyretmiştir. Nüfus artış hızının yükselmesi ise ancak II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gerçekleşmiş ve 1945-1960 yılları arasında sürekli artarak en yüksek seviyesi olan % 2.85'e kadar çıkmıştır. 1960'dan sonraki dönemlerde bir düşme görülüyorsa da mutlak artış miktarları yine de oldukça fazladır (Şekil: 1,2).

* İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü.

Şekil-1: Türkiye'de sayımlar arası nüfus artış hızı

Şekil-2: Türkiye'de sayımlar arası mutlak nüfus artış hızı

Diğer taraftan, bu hızlı nüfus artışı; tarımsal alanda kaydedilen gelişmeler, sağlık hizmetlerinin etkin ve yaygın hale getirilmesi ve yeni iş sahalarının açılması gibi faktörlerin de etkisi ile ülkemizde bugün önü alınamayan bir göç olgusunun da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Günümüzde % 2.17 olan yıllık nüfus artış hızımız ve şehirselleşmeye yönelik iç göç olgusu, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını derin bir şekilde etkilemekte ve çözümünü gittikçe zorlaşan birtakım karmaşık sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle tüm illerimizin mevcut olan nüfus artış hızlarının yanısıra doğal nüfus artış hızı değerlerinin de ortaya çıkarılması kuşkusuz gereklidir.

Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızının Tesbiti

Bilindiği gibi tüm illerimizin yıllık nüfus artış hızları DİE tarafından hesaplanmakta, elde edilen neticeler değişik zaman ve yayınlarda kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Ancak özellikle iller bazında yapılacak olan sosyal ve ekonomik planlamalarda büyük bir öneme sahip olan doğal nüfus artış hızları bugüne kadar ortaya konulamamıştır. Aslında doğal nüfus artış hızının değeri doğum ve ölüm oranlarının yardımı ile kolaylıkla belirlenebilmektedir (Doğal nüfus artış hızı= Doğum oranı-Ölüm oranı). Ancak, elimizde illerimize ait doğum ve ölüm oranları ile ilgili istatistikî verilerin bulunmaması, bizi doğal nüfus artış hızı tesbitinde illerin net göç miktarlarını gözönünde bulundurmaya yöneltmiştir.

DİE'nün Ağustos-1989 tarihinde basılan "Daimi İkametgaha Göre İç Göçler" isimli yayını, 1980-1985 döneminde iller arasında meydana gelen göç miktarlarını tesbite imkan vermektedir. Bu yayın sayesinde bir ilin diğer illerden aldığı toplam göç miktarı ve yine o ilin diğer illere verdiği toplam göç miktarı ayrı ayrı ortaya koyulabilmekte, böylece her ile ait net göç miktarları bulunabilmektedir. İllerin net göç miktarlarına ilişkin sonuçlar tablo-1'de verilmiştir.

İllerin net göç miktarlarının tesbitinden sonra, 1980-1985 yılları arasında göç alan (net göç miktarı pozitif olan), bir ilin aldığı net göç miktarı o ilin 1985 yılı toplam nüfusundan çıkartılmış, şayet il göç vermişse bu kez verdiği net miktar 1985 nüfusuna eklenmiştir. Böylece, her il için ayrı ayrı olmak üzere göç faktörünün ortadan kaldırdığı düzenlenmiş yeni bir 1985 nüfusu elde edilmiştir. Bu yeni değer bizce büyük oranda doğum ve ölümler arasındaki ilişkilere kaynaklanan doğal artışın bir sonucudur ve aşağıdaki denklem yardımı ile de bulunabilmektedir;

$$\begin{array}{l} \text{iki ardışık sayımdan} \\ \text{ikincisinin düzen-} \\ \text{lenmiş hali} \end{array} = \begin{array}{l} \text{iki ardışık sayımdan} \\ \text{ikincisinin düzenlen-} \\ \text{memiş hali} \end{array} \left(\begin{array}{l} \text{ilin aldığı} \\ \text{göç miktarı} \end{array} - \begin{array}{l} \text{ilin verdiği} \\ \text{göç miktarı} \end{array} \right)$$

Daha sonra her ile ait 1980 ve düzenlenmiş 1985 nüfusları, nüfus artış hızı formülünde ($P = P_0 e^{rn}$) yerlerine konulmak suretiyle tüm illerin 1980-1985 dönemindeki yıllık doğal nüfus artış hızları ortaya konmaya çalışılmıştır. (*) Bu formülde;

$P =$ İki ardışık sayımdan ikincisinin düzenlenmiş halini

$P_0 =$ İki ardışık sayımdan birincisini

$e = 2.7182818$ (Sabit sayı)

$n =$ İki sayım yılı arasındaki zaman birimi (5 yıl)

$r =$ 5 yıllık dönem içinde yıllık doğal nüfus artış hızını temsil etmektedir.

(*) Bu formülün uygulanmasında İ.Ü. Deniz Bil. ve Coğr. Enst. Öğretim Üyesi Prof. Dr. K.A. SUN-GUR, İ.Ü. Fen Fak. Matematik Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. T. ÇOLAK ve A. ABDELALİZ katkıda bulunmuşlardır.

İlin adı	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç miktarı	İlin adı	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç miktarı
Adana	100 017	75 843	24 174	İzmir	194 511	112 075	82 436
Adıyaman	14 586	28 167	-13 581	Kars	25 225	75 636	-50 411
Afyon	21 730	37 519	-15 789	Kastamonu	23 604	34 684	-11 080
Ağrı	13 691	42 668	-28 997	Kayseri	43 094	48 221	-5 127
Amasya	17 142	27 560	-10 418	Kırklareli	12 331	23 557	-2 226
Ankara	258 101	220 897	37 204	Kırşehir	15 112	21 119	-6 007
Antalya	54 443	29 089	25 354	Kocaeli	80 446	39 124	41 322
Artvin	12 286	23 134	-10 848	Konya	61 708	72 120	-10 412
Aydın	43 493	34 063	9 430	Kütahya	23 393	23 356	37
Balıkesir	53 537	50 244	3 293	Malatya	33 167	46 093	-12 926
Bilecik	13 148	12 042	1 106	Manisa	48 189	41 615	6 574
Bingöl	7 712	16 994	-9 282	K. Maraş	25 194	35 682	-10 488
Bitlis	11 094	20 311	-9 217	Mardin	22 658	40 116	-17 458
Bolu	24 943	29 812	-4 869	Muğla	23 765	20 689	3 076
Burdur	12 722	16 754	-4 032	Muş	11 256	25 583	-14 327
Bursa	94 228	46 655	47 573	Nevşehir	15 688	17 063	-1 375
Çanakkale	25 000	26 809	-1 809	Niğde	18 902	30 043	-11 141
Çankırı	18 015	27 137	-9 122	Ordu	20 944	45 146	-24 202
Çorum	20 272	37 974	-17 702	Rize	21 667	32 919	-11 252
Denizli	31 826	29 718	2 108	Sakarya	36 896	29 777	7 119
Diyarbakır	40 273	52 781	-12 508	Samsun	38 739	52 399	-13 660
Edirne	23 801	29 272	-5 471	Siirt	18 234	36 450	-18 216
Elazığ	23 640	37 303	-13 663	Sinop	12 048	21 820	-9 772
Erzincan	19 635	31 211	-11 576	Sivas	31 351	69 022	-37 671
Erzurum	29 420	78 156	-48 736	Tekirdağ	31 085	27 632	3 453
Eskişehir	45 076	36 492	8 584	Tokat	22 090	38 844	-16 754
G. Antep	37 168	41 265	-4 097	Trabzon	25 857	51 318	-25 461
Giresun	21 973	41 918	-19 945	Tunceli	8 502	26 287	-17 785
Gümüşhane	12 750	26 802	-14 052	Ş. Urfa	27 801	42 071	-14 270
Hakkari	5 227	6 265	-1 038	Uşak	11 028	13 935	-2 907
Hatay	39 866	34 802	5 064	Van	15 512	27 501	-11 989
Isparta	18 352	23 478	-5 126	Yozgat	20 052	34 302	-14 250
İçel	89 444	39 751	49 693	Zonguldak	29 284	47 773	-18 489
İstanbul	578 380	279 205	229 175				

Tablo -1: 1980-1985 sayım yılları arasında illerin aldığı, verdiği ve net göç miktarları

Örneğin; Adana'nın 1980 yılı toplam nüfusu 1 485 743, 1985 nüfusu ise 1 725 940 kişidir. Öte yandan Adana iline 1980-1985 dönemi içinde 100 017 kişi gelmiş ve 75 843 kişi ilden ayrılmıştır.

O halde, Adana'nın 1985 yılına ait düzenlenmiş nüfusu;

$$x = 1\ 725\ 940 - (100\ 017 - 75\ 843)$$

$$x = 1\ 725\ 940 - 24\ 174$$

$$x = 1\ 701\ 766 \text{ olacaktır.}$$

Bu değer, nüfus artış hızı formülünde yerine koyulacak olursa;

$$P = P_0 \cdot e^{rn}$$

$$e^{rn} = \frac{P}{P_0}$$

$$rn = \log_e \left(\frac{P}{P_0} \right)$$

$$rn = \log_e P - \log_e P_0$$

$$r = \frac{\log_e P - \log_e P_0}{n}$$

$$r = \frac{\log_e 1\ 701\ 766 - \log_e 1\ 485\ 743}{5}$$

$$r = \frac{14.347177 - 14.211426}{5}$$

$$r = \frac{0.135751}{5}$$

$r = 0.0271501$ değeri bulunur ki bu, Adana iline ait doğal nüfus artış hızına en yakın olan değerdir (Tablo-2).

Elde ettiğimiz değerleri bir Türkiye haritasında gösterdiğimizde, Ağrı ile İçel illeri arasında çizilecek olan KD-GB doğrultulu bir hattın güneyinde kalan tüm illerimizin doğal nüfus artışlarının ülke ortalamasından (1980-1985 döneminde % 2.48) daha yüksek olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tamamını, Doğu Anadolu'da Van Gölü'ne kıyısı olan tüm illeri ve Akdeniz Bölgesi'nden Hatay ile İçel illerini içine alan bu sahada elde ettiğimiz nüfus artış hızları hiçbir yerde % 3'ün altına düşmemektedir. Karadeniz ve Ege Bölgesi sınırları içinde kalan illerimiz ise genellikle Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptirler. Marmara Bölgesi de çoğunlukla düşük artış hızına sahip olan bir bölgemiz olmasına karşın, bölge genelinden farklı olarak İstanbul ve Kocaeli illeri, Güneydoğu Anadolu illeri ile mukayese edilebilecek kadar yüksek değerlere sahiptirler. İstanbul ve Kocaeli nüfusuna kayıtlı olup da doğum yeri itibarıyla doğal nüfus artış hızının yüksek olduğu Doğu ve Güneydoğu'dan bu illerimize göç edenlerin sayısının ilin toplam nüfusu içinde büyük bir orana ulaşmış olması, sözü

İlin adı	Nüfus artış hızı (%)	Doğal artış hızı (%)	İlin adı	Nüfus artış hızı (%)	Doğal nüfus artış hızı (%)
Adana	2.99	2.72	İzmir	3.18	2.46
Adıyaman	3.16	3.79	Kars	0.62	1.97
Afyon	2.22	2.69	Kastamonu	0.00	0.49
Ağrı	2.69	4.03	Kayseri	2.08	2.21
Amasya	0.97	1.55	Kırklareli	0.94	1.09
Ankara	2.93	2.71	Kırşehir	1.57	2.03
Antalya	3.48	2.91	Kocaeli	4.36	3.22
Artvin	-0.23	0.70	Konya	2.48	2.60
Aydın	2.60	2.35	Kütahya	1.78	1.78
Balıkesir	1.29	1.22	Malatya	1.84	2.23
Bilecik	1.80	1.67	Manisa	2.17	2.05
Bingöl	1.09	1.85	K. Maraş	2.59	2.85
Bitlis	3.07	3.68	Mardin	2.86	3.40
Bolu	1.35	1.55	Muğla	2.08	1.96
Burdur	1.07	1.40	Muş	2.31	3.14
Bursa	2.83	2.11	Nevşehir	1.58	1.68
Çanakkale	1.26	1.35	Niğde	1.80	2.20
Çankırı	0.30	0.99	Ordu	1.36	1.99
Çorum	1.01	1.60	Rize	0.70	1.30
Denizli	2.02	1.96	Sakarya	2.13	1.90
Diyarbakır	3.66	3.99	Samsun	1.90	2.15
Edirne	1.40	1.68	Siirt	3.27	3.96
Elazığ	1.85	2.41	Sinop	0.26	0.95
Erzincan	1.21	1.97	Sivas	0.59	1.55
Erzurum	1.31	2.42	Tekirdağ	2.20	2.03
Eskişehir	1.87	1.57	Tokat	1.66	2.15
G. Antep	3.56	3.65	Trabzon	1.45	1.96
Giresun	0.89	1.68	Tunceli	-0.78	1.43
Gümüşhane	0.61	1.57	Ş. Urfa	5.53	5.89
Hakkari	3.22	3.34	Uşak	1.85	2.07
Hatay	3.14	3.05	Van	3.09	3.53
Isparta	1.78	2.05	Yozgat	1.55	2.07
İçel	4.06	3.08	Zonguldak	1.79	2.15
İstanbul	4.17	3.12			

Tablo-2: İller bazında nüfus artış hızlarının karşılaştırılması

edilen illerimizin de yüksek doğal artışa sahip olmalarına neden olmuştur. İstanbul ve Kocaeli kadar çarpıcı olmamakla birlikte Ankara, İzmir ve Bursa da benzer özellikler gösteren illerimizdendir (Şekil-3).

Şekil-3: 1980-1985 döneminde illerimizin doğal nüfus artış hızı bakımından dağılışı (%).

Haritadan da görülebileceği gibi, hiçbir ilimiz nefatif değerlere sahip değildir. Oysa DİE tarafından açıklanan 1980-1985 dönemine ait nüfus artış hızları incelendiğinde, mutlak nüfusları göç nedeni ile azalan Tunceli ve Artvin illerinin nüfus artış hızları negatif değerler göstermektedir. Çalışmamızda bu illerimize ait sonuçların da pozitif çıkması, doğal artış olgusuna yaklaştığımızın bir göstergesi olarak da kabul edilebilir.

Ancak bu çalışmada yararlandığımız göç istatistikleri birtakım eksiklikleri de ihtiva etmektedir. Örneğin; Yurt dışına giden ve yurda gelen nüfus miktarlarını kesin olarak tesbit edemedik (sayımlarımız 'de facto' yapıldığından) ve çalışmamızda ülkemiz nüfusunu diğer ülkelerle göç alışverişinde bulunmayan "kapalı nüfus" olarak niteledik. Bu nedenle tüm illerimize ait doğum ve ölüm oranlarının vakit geçirilmeden ayrı ayrı ortaya koyulması ve bu oranların yardımı ile gerçek doğal nüfus artış hızlarının hesaplanması kuşkusuz gereklidir.

Seçilmiş Bibliyografya

- SERGÜN, E. (1977) : "Türkiye'de Nüfus Artışı ve Sorunları", İ.Ü. Coğ. Enst. Derg. Sayı: 20-21, İstanbul.
- TANDOĞAN, A. (1988) : Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler, K.T.Ü. Yay. No:141, Trabzon.
- TÜMERTEKİN, E. (1968) : Türkiye'de İç Göçler, İ.Ü. Yay. No: 1371, Coğ. Enst. Yay. No: 54, İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı, 20.10.1985 Dairfi İkametgaha Göre İç Göçler, Yay. No: 1381, Ankara, 1989
- Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı, 20.10.1985, İdari Bölünüş, Ankara, 1986.

